

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ

Визначено основні проблемні питання та окреслено ряд стратегічних напрямів щодо забезпечення конкурентоспроможності малих підприємств агробізнесу Житомирщини

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання висувають на перший план питання забезпечення ефективності діяльності підприємств усього агропромислового сектору економіки країни та формування його конкурентоспроможності. Ефективність повинна забезпечуватися не лише за рахунок економії ресурсів, впровадження науково-обґрунтованих норм витрат сировини та матеріалів, норм праці, а й за рахунок впровадження розгорнутої системи стратегічного та тактичного планування діяльності, що в кінцевому підсумку забезпечить конкурентоспроможність підприємств на ринку.

Мета дослідження. Обґрунтувати та виділити основні стратегічні напрямки діяльності малих підприємств агробізнесу як одного зі важливих факторів формування їх конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сукупність теоретичних та методичних аспектів дослідження стратегічних напрямів діяльності аграрних підприємств щодо формування та забезпечення високого рівня їх конкурентоспроможності розглянуто у працях таких вітчизняних вчених-економістів як В. Андрійчука, В. Мессель-Веселяка, О. Могильного, П. Саблука та ін. Зокрема, теоретико-методологічні та прикладні аспекти розвитку кооперації як важливого напрямку стратегії малих підприємств агробізнесу висвітлено у працях В.В. Зіновчука, П.К. Канінського, М.Й. Маліка та ін. Разом із тим вважаємо доцільним розглянути та узагальнити основні стратегічні напрямки діяльності малих сільськогосподарських підприємств для формування їх конкурентоспроможності та забезпечення продовольчої безпеки держави.

Викладення основного матеріалу дослідження. Реалізація євроінтеграційного курсу України не можлива без формування моделі національної економіки, заснованої на конкурентоспроможності кожного її регіону, яка, в свою чергу, повинна забезпечуватися розвитком конкурентного потенціалу окремих суб'єктів господарювання. Конкурентоспроможність регіону характеризує стан забезпечення умов стабільного підвищення ефективності виробництва товарів та послуг, адаптованого до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту на основі розкриття місцевих конкурентних переваг у межах національної економіки та досягнення кращих, ніж у конкурентів соціально-економічних параметрів.

Класик сучасності М. Портер відводить особливу роль регіону у формуванні конкурентних переваг підприємств, та пропонує досліджувати їх за чотирма взаємоузгодженими напрямками (детермінантами), які носять загальний характер та формують конкурентне середовище діяльності підприємств на місцевому рівні. Таке середовище має можливість як позитивно впливати на формування конкурентних переваг, так і навпаки – заважати йому. Такими детермінантами виступають [2, с. 93]:

– факторні умови, тобто ті конкретні фактори (природно-кліматичні ресурси, кваліфіковані кадри, капітал, сільська інфраструктура), які необхідні для успішної конкуренції в аграрній галузі.

– умови попиту, тобто який попит на внутрішньому ринку на продукцію чи послуги аграрної галузі (рівень доходу населення, еластичність попиту, вимогливість споживачів щодо якості та екологічності продукції).

– споріднені та підтримуючі галузі (забезпечення підприємств ресурсами, комплектуючими, інформацією, банківськими, страховими та іншими послугами), тобто їх наявність або відсутність та конкурентоспроможність.

– стратегія підприємства, її структура та конкуренти, тобто які умови в регіоні визначають створення та управління підприємством, характер конкуренції на внутрішньому ринку.

Вище перелічені детермінанти утворюють класичний "ромб конкурентоспроможності". Окрім, основних детермінантів М. Портер звертає особливу увагу на такі дві змінні, які мають суттєвий вплив на ситуацію в регіоні, – дії уряду та випадкові події. Випадкові події – це ті події, які керівництво підприємства не може контролювати: винаходи, "прориви" в основних технологіях, фінансові кризи, війни, інші політичні події в середині країни та за її межами, а також різкі зміни потреб та попиту на закордонних ринках. Державна політика повинна проводитися з урахуванням її впливу на систему детермінантів, щоб не підірвати конкурентне положення регіону, а навпаки – посилити його.

Враховавши вчення класика та дослідивши рівень розвитку малих підприємств агробізнесу Житомирщини узагальнено основні проблеми формування конкурентоспроможності та виділено ряд стримуючих чинників негативного впливу на даний процес, рис. 1.

Згідно рис. 1. усі зазначені стримуючі чинники прямо або опосередковано впливають на формування конкурентоспроможності малих підприємств агробізнесу.

Підприємства зазнають впливу урядової макроекономічної політики, а також нормативних актів, що уособлюють дану політику. Державні нормативні акти, включно закони і підзаконні адміністративні акти, носять нестабільний характер та мають обмежувальний вплив, відповідно істотно звужуючи рамки діяльності підприємств.

Політичні умови мають вирішальне значення в довгостроковій перспективі. Зміни курсу політичного керівництва або навіть зміна чиновників на міністерському рівні можуть істотно вплинути на його підприємства, а також на працездатність і моральний стан його персоналу.

До економічних проблем віднесено труднощі в забезпеченні фінансування діяльності та її розширеного відтворення через відсутність власних коштів, проблем з отриманням майна під заставу та вільних обігових коштів. Це пояснюється великими сумами боргів за попередні кредити, сезонністю коливання цін на продукцію, та призводить до збитковості більшої частини малих підприємств.

Застарілість та зношеність технологічного парку, яка пояснюється малим відсотком впровадження інновацій у виробництво, техніку та технологію є причиною високої трудомісткості виробництва, низької фондоозброєності. Перелічені чинники спричиняють недоотримання продукції відповідної якості, та високу частку трудових витрат у структурі операційних витрат підприємства. Техніко-технологічний рівень виробництва забезпечує оптимальний рівень автоматизації та механізації виробничих процесів, мінімізує витрати ресурсів. Використання прогресивної технології, сучасне та своєчасне оновлення фондів, забезпечення гнучкості виробництва, пропорційності, паралельності, безперервності, ритмічності процесів та стійкості функціонування підприємства дає можливість виробляти конкурентоспроможну продукцію та забезпечувати нормальний рівень прибутковості.

В умовах глобалізації суспільства значення соціокультурної складової як мотиваційного підґрунтя інноваційних процесів та ключового чинника конкурентоспроможності зростає.

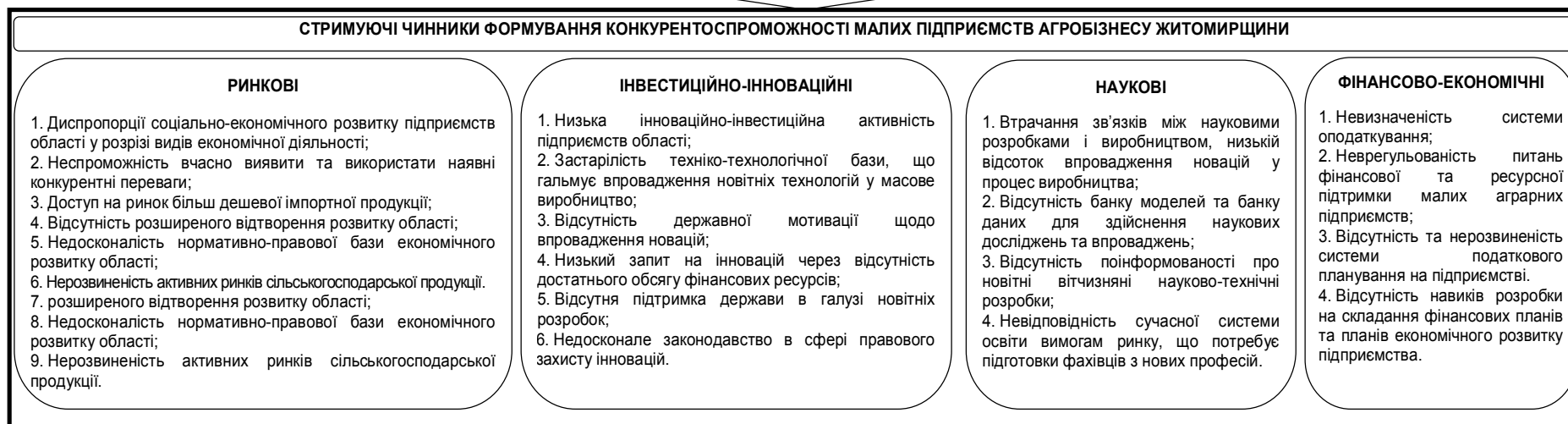
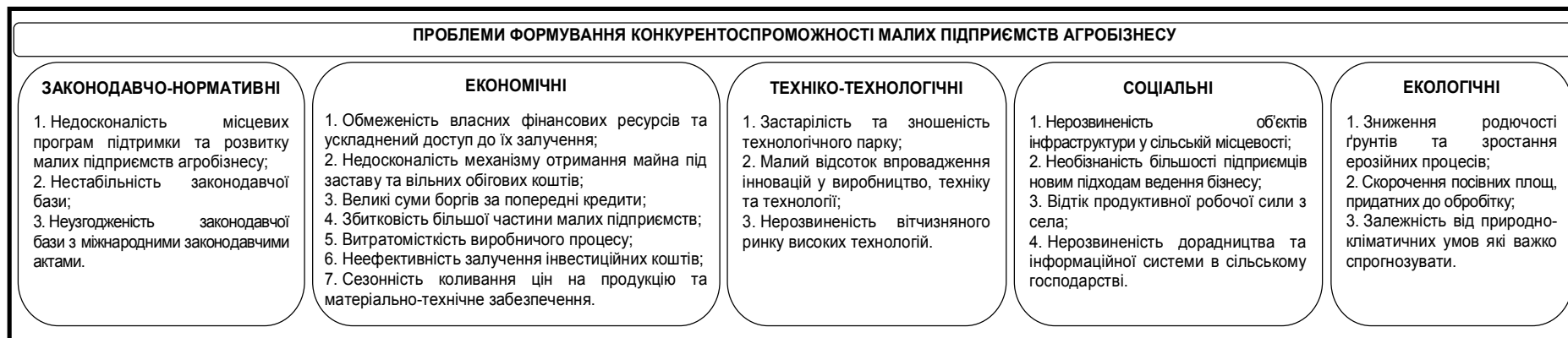

Рис. 1. Взаємозв'язок стримуючих чинників та проблем формування конкурентоспроможності малих підприємств агробізнесу

Нерозвиненість об'єктів інфраструктури у сільській місцевості, необізнаність більшості підприємців новим підходом ведення бізнесу та відтік продуктивної робочої сили з села впливають на рівень виробництва, спеціалізації та концентрації підприємств. Географічне розташування впливає на рівень соціально-економічного розвитку, розвиток економічних зв'язків та формування промислових комплексів. Сприятливе географічне положення підприємства є його конкурентною перевагою, що полягає у можливості безпосереднього проведення економічної діяльності. Зниження родючості ґрунтів та зростання ерозійних процесів, скорочення посівних площ, придатних до обробки та високого ступеню залежності від природно-кліматичних умов які важко спрогнозувати, є причиною втрати підприємством конкурентних переваг.

Розв'язання існуючих проблем полягає у розробці адекватних стратегічних напрямів формування конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції, на рівні держави, області та кожного окремого господарюючого суб'єкта. Головною метою стратегічних напрямів повинно стати вдосконалення організаційно-економічної основи функціонування Житомирщини для створення стійкого та динамічного економічного зростання (рис. 2).

Підтримка аграрних підприємств з боку держави має бути виваженою та пріоритетною, оскільки сільськогосподарське виробництво є гарантією продовольчої безпеки країни і значно залежить від дії природно-кліматичних факторів, які важко спрогнозувати. Крім того, на підприємства даного виду економічної діяльності спричиняють негативний вплив сезонні коливання цін на сільськогосподарську продукцію та матеріально-технічні ресурси, що викликає нестачу об'єгових коштів. Таким чином, доцільним є виокремлення напрямів стратегії Державної підтримки щодо розвитку малих підприємств агробізнесу, які б були спрямовані на формування конкурентоспроможності таких підприємств.

Така підтримка дає відповідний поштовх до розвитку підприємств та їх виходу на той рівень, на якому вони зможуть самостійно отримувати прибуток, не спираючись на допомогу держави. Прибуткові сільськогосподарські підприємства будуть поповнювати Державний бюджет України, що дасть змогу вивільнити додаткові ресурси для надання державної підтримки там, де вона більш за все потрібна, а саме у галузях, які належать до "жовтої категорії".

Державна програма розвитку аграрного сектору повинна бути спрямована на вирішення ряд наступних питань:

- розробка програм та заходів державної підтримки сільськогосподарського товаровиробника в межах не заборонених Угодою ГААТ про сільське господарство;
- сприяння виходу вітчизняного товаровиробника на зовнішні ринки збуту;
- підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника шляхом підвищення якості продукції на основі впровадження міжнародних стандартів якості;
- проведення реструктуризації збиткових сільськогосподарських підприємств з метою підвищення їх конкурентоспроможності;
- стимулювання кредитно-фінансових установ надавати довготермінові кредити малим підприємствам агробізнесу;
- захист вітчизняного товаровиробника від неякісної імпоротної продукції на законодавчому рівні;
- створення сприятливого інвестиційного клімату в державі за рахунок створення вільних економічних зон/територій пріоритетного розвитку з метою залучення іноземних інвестицій;
- сприяння розвитку сільської місцевості, в межах "зеленої скриньки" СОТ;
- підтримка підприємств які впроваджують інноваційні технології за допомогою певних пільг в оподаткуванні.

Стратегічні напрями формування конкурентоспроможності малих підприємств мають базуватися на зміцненні взаємозв'язків між органами влади, підприємствами та іншими інституціями. Даний взаємозв'язок повинен полягати у комбінованому підході до управління економікою, зокрема:

- ґрунтуватися на підготовці різноманітних програм розвитку та розробці конкретних інструментів управління економікою;
- основними інструментами влади повинні бути не лише накази, розпорядження та інструкції, а й по

можливості способи переконання та доведення їх до конкретного виконавця;

- поєднання об'єктивних можливостей владних структур та бізнесу з метою вирішення конкретних економічних проблем окремих територій та досягнення певного соціального ефекту;

- налагодження комунікацій та стійкого зворотного зв'язку між владою, бізнесом та наукою.

Одним із першочергових заходів формування конкурентоспроможності підприємств є сприяння розвитку інновацій через створення відповідного мотиваційного механізму. Суть механізму полягає у забезпеченні дієвих інструментів у галузі конкурентної політики, податкового стимулювання, а також запровадження інструментів всебічного сприяння інноваційному розвитку. Особливу увагу слід приділити розвитку інфраструктури, яка б всебічно сприяла масовому впровадженню інноваційних розробок. Для втілення програм та забезпечення ефективної взаємодії підприємств та органів державного самоврядування необхідним є створення громадських організацій, які будуть посередниками між урядом і бізнесом, а також зможуть опосередковано впливати на процес втілення даних програм.

Громадські організації займалися б наданням необхідної консультативної інформації щодо сертифікації якості продукції, можливості знаходження постачальників та нових ринків збуту, техніки та технологій для здійснення даного виду діяльності та залучення потенційних інвесторів. Вирішення проблеми може стати як вертикальна, так і горизонтальна інтеграція підприємств у невеликі виробничі комплекси, яка передбачає розвиток тісних виробничо-господарських та фінансово-економічних взаємозв'язків між виробничими, обслуговуючими та переробними підприємствами аграрної сфери, що функціонують на базі єдиної техніко-технологічної бази.

Ще однією гострою проблемою на шляху формування конкурентоспроможності малих підприємств виступає надмірна конкуренція між місцевими виробниками сільськогосподарської продукції, що не дає їм можливості нарощувати економічний потенціал для переходу на нову технологію, розширювати масштаби виробництва та завойовувати нові ринки збуту. Надмірна конкуренція призводить до гальмування підприємницької активності та припинення функціонування в середньому 5-15 малих сільськогосподарських підприємств щорічно [1].

Щодо органів державної влади та місцевого самоврядування, то зауважимо, що місцева адміністрація повинна всебічно підтримувати розвиток та зміцнення малого бізнесу. Малі ж підприємства, в свою чергу, повинні мати можливість на формування місцевого законодавства, пріоритетними завданнями якого будуть питання створення додаткових робочих місць, нових підприємств та залучення інвестицій.

Ще одним напрямком, призначеним сприяти підвищенню конкурентоспроможності малих підприємств агробізнесу має стати налагодження роботи Відділу врегулювання відносин власності, дорадництва, координації розвитку фермерських, особистих селянських господарств та розвитку сільської місцевості, який функціонує при Головному управлінні агропромислового розвитку Житомирської облдержадміністрації.

Проте, доводиться констатувати, що через проблеми з фінансуванням та встановлений формалізований характер взаємовідносин з окремими суб'єктами господарювання малого аграрного бізнесу, така організаційна структура не в повному обсязі виконує встановлені у Положенні про відділ функції. Вважаємо, що одними із головних чинників, стримуючих розвиток дорадницьких взаємовідносин між органами місцевої влади та окремими сільськогосподарськими підприємствами є наступне:

- недостатнє державне фінансування відносин дорадництва за рахунок покриття лише транспортних витрат, витрат на оплату праці та витрат на канцелярські товари;
- відсутність прямого спілкування між фахівцями та керівниками малих підприємств;
- не здійснення моніторингу проведених дорадницьких заходів;
- не проведення дорадниками дослідження проблем розвитку та функціонування малих підприємств агробізнесу, а вирішення питань, винесених на порядок денний районними адміністраціями тощо.

Рис. 2. Стратегічні напрями формування конкурентоспроможності малих підприємств агробізнесу Житомирщини

З метою усунення зазначених недоліків у роботі місцевих органів влади з підтримки розвитку малих аграрних підприємств пропонується переглянути виконувані ними обов'язки на предмет:

- постійного моніторингу стану ринку сільськогосподарської продукції, палива та енергетичних ресурсів, ринку праці та капіталу для потреб малого бізнесу;

- оперативного надання інформації за потребою суб'єктів господарювання про стан розвитку ринку, ціни та джерела ресурсів, необхідних для здійснення господарської діяльності;

- надання дорадницьких послуг та інформаційної підтримки малим товаровиробникам в процесі укладання договорів, отримання кредитів тощо.

Таким чином, програма формування конкурентоспроможності аграрного сектору на рівні Житомирської області повинна бути спрямована на вирішення наступного ряду питань:

- підвищення інвестиційної привабливості Житомирщини;
- сприяння зайнятості населення і створення нових робочих місць у сільській місцевості;
- підтримка підприємців, які створюють нові робочі місця в сільській місцевості;
- сприяння розвитку збутової та обслуговуючої кооперації малих підприємств;
- розвиток активних ринків сільськогосподарської продукції.

Розвиток будь-якого аграрного підприємства залежить від родючості землі та економічної ефективності виробництва. Виконання цих двох умов забезпечують збільшення валової і товарної продукції та сприяє зміцненню матеріально-технічної бази галузі.

Конкурентоспроможність такого підприємства формується в процесі виробничо-господарської діяльності через збереження і нарощування виробничого потенціалу та забезпечення постійно зростаючої виробничої діяльності й витрат джерелами фінансування.

Проте, слід відмітити, що для підприємств сільськогосподарського виробництва ринок не надає достатніх механізмів керування процесами відтворення і прогресу, тобто довгостроковими процесами. Саме тому кожному підприємству необхідно є розробка стратегії формування конкурентоспроможного господарювання.

Враховуючи вище зазначене зауважимо, що індивідуальна програма формування конкурентоспроможності кожного господарюючого суб'єкта малого агробізнесу повинна бути спрямована на: формування дієвої стратегії конкурентоспроможності; розробку адекватної конкурентної політики та тактики; оцінку і підвищення конкурентоспроможного потенціалу; визначення системи конкурентних переваг та встановлення відповідного конкурентного статусу на ринку.

Яскравим прикладом у сфері формування конкурентоспроможності малих аграрних форм господарювання є створення невеликих мобільних

підприємств, оснащених сучасним устаткуванням, технологіями, які успішно б забезпечували переробку сільськогосподарської сировини. Ще одним напрямком має стати диверсифікація виробництва на основі об'єднання капіталу і зусиль на добровільній основі в організації виробничо-комерційної діяльності, єдиного матеріально-технічного постачання, цілеспрямованого збуту готової продукції, інженерного, інформаційного та юридичного обслуговування маркетингу.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Внаслідок різноманіття ґрунтово-кліматичних і економічних умов виробництва, неоднорідності напрямків і рівнів розвитку сільгосппідприємств система ведення господарства, стратегія їх розвитку та формування конкурентоспроможності не може бути єдиною для районів і навіть для господарств. Однак це не виключає необхідності розробки узагальнюючої стратегії формування конкурентоспроможності для малих підприємств даної галузі та визначення рекомендацій щодо їхнього розвитку.

Перехід до ринкової економіки змінив всю систему виробництва товарів та їх реалізації. Зміна структури, форм і методів роботи сільськогосподарського підприємства, а з ними і економічних відносин мають сприяти: збільшенню накопичень і зростанню рентабельності, впровадженню жорсткого режиму економії і ефективного використання матеріальних та фінансових ресурсів, збереженню державної та інших форм власності, раціональному використанню коштів. Але ці впровадження неможливі без чітко визначеної стратегії діяльності, яка б передбачала і дієву систему контролю, яка являє собою діяльність, спрямовану на попередження, фіксацію й усунення недоліків діяльності підприємства. Процес формування

конкурентоспроможності є досить складним та довготривалим, який спрямований на формування, розвиток та реалізацію конкурентних переваг та забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства як суб'єкта економічної конкуренції на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Саме тому, перспективними напрямками вважаємо усвідомлення необхідності подолання зазначених негативних явищ, що повинно здійснюватися на основі формування та реалізації на загальнодержавному рівні цілісного нормативно-правового та мотиваційного комплексу дій щодо забезпечення конкурентоспроможності економіки України в цілому і окремих підприємств зокрема.

Список використаної літератури:

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. *Портер Е. Майкл.* Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Е. Портер; пер. с англ. И. Минервин. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.
3. *Царенко О.В.* Методологічні аспекти формування конкурентних переваг галузі / О.В. Царенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 3. – С. 40-44.

ТКАЧУК Ганна Юріївна – доцент Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- економічна діагностика;
- аналітичні дослідження в економіці.

Стаття надійшла до редакції 18.10.11 р.